

ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ (Θρησκευτική και Κοινωνική άποψη)

Μεσογείτικα

Τα θρησκευτικά πανηγύρια, έχουν πάντοτε κι από την αρχαιότητα, μια ξεχωριστή λαμπρότητα στον ελληνικό χώρο. Και τα Μεσογείτικα δεν εξαιρούνται. Συνεχίζοντας την παράδοση των αιώνων, ακόμα και στις μαύρες ημέρες της σκλαβιάς, έχουμε κάθε λόγο να πιστεύουμε, πως σπάνια δεν γινόταν ένα πανηγύρι για να τιμηθούν οι μεγάλες ημέρες της Χριστιανοσύνης και ιδιαίτερα το Πάσχα, που σήμαινε πολλαπλά, πέρα από την Ανάσταση του Χριστού την Ανάσταση του Γένους και της Άνοιξης. Κι' ακόμα πάντα ακολουθώντας τις συνήθειες των προγόνων, δεν έπαφαν ποτέ οι Έλληνες να γιορτάζουν και να πανηγυρίζουν όσο λαμπρότερα μπορούν, με τοπικά πανηγύρια, τον προστάτη Άγιο του χωριού και της πόλεώς τους.

Τα πανηγύρια αυτά, Πέτρου και Παύλου για τα Σπάτα, Αγίου Αθανασίου ή Μαη-Θανάση για την Παιανία, Αναλήψεως για το Κορωπί, Κωνσταντίνου και Ελένης για το Μαρκόπουλο, Αγία Τριάδας για την Κερατέα, Ευαγγελισμού και Σωτήρος για τα Καλύβια και Αγίου Δημητρίου, Κουβαρά, δεν ήσαν τα μόνα των Μεσογειτών. Κάθε χωριό, είχε κι έχει ακόμα, περισσότερα από δυο εξωκλήσια, τα οποία γιόρταζε με πανηγύρι με μεγάλη επίσης λαμπρότητα. Οι Καβαλλάρηδες Άγιοι Γεώργιος και Δημήτριος, οι Ταξιάρχες, και πάνω από όλα η Παναγία και η Αγία Τριάδα, μα χωρίς να απουσιάζουν άλλοι Άγιοι, αποτελούσαν πάντοτε αντικείμενο εξαιρετικής λατρείας και ευσέβειας, αλλά συγχρόνως και οι ημέρες που ήσαν αφιερωμένες στη μνήμη τους, έδιναν την ευκαιρία κοινωνικής επαφής και κοινών διασκέδασων.

Από το γεγονός αυτό, έπαιρνε και το πανηγύρι, μια έντονη κοινωνική μορφή που ξέφευγε καθαρά από τα στενά λατρευτικά πλαίσια αλλά χωρίς ποτέ να παύει να υπάρχει ένα έντονο και στέρεο θρησκευτικό υπόβαθρο το οποίο και σε τελευταία ανάλυση έδινε την βαθύτερη έννοια και μαζί και τον τύπο στην έκφραση, της κοινωνικής πλευράς του πανηγυριού. Πιθανώτατα, στην κατανόηση αυτής της ψυχολογικής διεργασίας που κατέληγε σε σχήματα κοινωνικών εκφράσεων, να βοηθά το γεγονός πως στις ημέρες μας και στο πολύ πρόσφατο παρελθόν, παρατηρείται μία, διαφορετικά δυσεξηγήτη, υποκατάσταση που συχνά παίρνει τη μορφή της πλήρους αλώσεως,

ενός εξωκκλησιού που αρχικά είχε αφιερωθή σε έναν Άγιο, από έναν άλλο, ενώ αρκετές απόπειρες παραμένουν χωρίς τόσο εντυπωσιακά αποτελέσματα. Η Αγία Κυριακή π.χ., έχει ξεχαστή σαν προστάτισα της περιοχής στο Κορωπί και το εξωκκλήσι της στο Λαμπρικά, έχει μετατραπή σε εκκλησία του Αγίου Ιωάννου. Την ίδια τύχη είχε προφανώς η μεγαλομάρτυς Αγία και επάνω στο Πάνιον (γνωστό σαν Πανί) των Καλυβίων. Η Ζώνη της Παναγίας υπερίσχυσε, τέλος ως Ζωοδόχος. Πιο χαρακτηριστικό όμως παράδειγμα με σαφέστατους κοινωνικούς λόγους μετασχηματισμού, είναι οι παλαιοί Άγιοι Θεόδωροι στο Κορωπί, πίσω από το νεκροταφείο, που σήμερα, είναι πολύ περισσότερο εκκλησία του Αγίου Μόδεστου, προστάτη της Κτηνοτροφίας και που οι αγελαδοτρόφοι της περιοχής, φρόντισαν γι αυτό. Είναι δηλαδή μία περίπτωση, που λόγοι οικονομικο-κοινωνικοί, οδήγησαν μία τάξη ανθρώπων να δώσουν το δικό τους περιεχόμενο σε μία εκκλησία, θέτοντας τα οικονομικά και κοινωνικά τους προβλήματα κάτω από έναν προστάτη Άγιο και δημιουργώντας έτσι το πλέγμα θρησκεία-οικονομικο-κοινωνική δραστηριότητα. Αυτό, είναι ένα φαινόμενο που πρέπει να αποδωθή σε καθαρά κοινωνικούς λόγους με την ευρύτερη έννοια και που ειδικώτερα οφείλεται στην ανάπτυξη των επαγγελματιών σε αυτόνομους κλάδους με τα ειδικά προβλήματά τους. Είναι όμως και κάτι που ποτέ δεν έλειψε από την αρχή.

Για τα πανηγύρια στα Μεσόγεια, έχουμε πληροφορίες και υλικό φωτογραφικό από τις τελευταίες δεκαετίες του περασμένου αιώνα. Εξ άλλου, πολύτιμα στοιχεία, μας δίνουν και τα τραγούδια, αρβανίτικα κι ελληνικά, μια και αρκετά από αυτά, με βεβαιότητα μπορούμε να τα βρούμε, ανιχνεύοντας στον περασμένο αιώνα, κι ακόμα πολύ παλαιότερα στις ρίζες των σημερινών Μεσογειτών, στην Βορ. Ήπειρο, με τη γνωστή διγλωσσία ορισμένων περιοχών της που μεταφέρθηκε από τους εποίκους στη Μεσογεία αλλά και σε μέγιστο τμήμα επίσης της Αττικής, Βοιωτίας και αλλού.

Ασφαλώς πολλά έχουν χαθή μέσα στο πέρασμα του χρόνου αλλά και πολλά έχουν μείνει έως τα σημερινά πανηγύρια, και με τη βοήθεια του πιο πάνω υλικού που αναφέρθηκε, να μπορούμε να σχηματίσουμε μια ιδέα πώς ήσαν τα πανηγύρια τουλάχιστον μετά την απελευθέρωση από τον τουρκικό ζυγό.

Σχετικά με το τελευταίο αυτό σημείο, πρέπει πρώτα από όλα να υπενθυμίσουμε πως τότε οι δημόσιοι χοροί και οι κοινές διασκεδάσεις, ήσαν πολύ περισσότερο διαδομένα από ότι σήμερα, αν τελικά μπορούμε να κάνουμε σύγκριση μια και στην εποχή μας έχουν τόσα πολλά αλλάξει ώστε από τα ίδια τα πράγματα να μην μπορούμε να κάνουμε συγκρίσεις. Αρκεί γι αυτό να λάβουμε υπόψη πόσο έχει το ομαδικό δώσει τη θέση του στο ατομικό, πόσο η σημερινή κοινωνία με την καταναλωτική βάση και την κάθε είδους κίνηση σε διεθνή κλίμακα, έχει πάρει τη θέση της κλειστής κοινωνίας με τις τόσο περιορισμένες δυνατότητες και ακόμα τους περιορισμένους ορίζοντες.

Αυτό το τελευταίο, είναι ακριβώς εκείνο που έδινε και το ιδιαίτερο ήθος του πανηγυριού, παράλληλα με την ισχυροτάτη ευσέβεια η οποία και αποτελούσε σε τελευταία ανάλυση την υπαγορευτική αρχή και έδινε το σχέδιο εκφράσεων όλων των κοινωνικών δραστηριοτήτων.

Έτσι, το πανηγύρι στα Μεσόγεια που δεν περιοριζόταν ποτέ σε καθαρά λατρευτικά πλαίσια, δεν ξέφευγε και ποτέ από την θρησκευτική του βάση αλλά κατά κανόνα και στο μέγιστο μέρος του, εκτυλισσόταν, με τις ευρύτερες κοινωνικές του πλευρές, σε αυστηρά καθορισμένα από τις παραδεγμένες αρχές επίπεδα ηθικής και ευπρέπειας.

Προχωρώντας σε μια πιο λεπτομερειακή ανάλυση του πανηγυριού στα Μεσόγεια εξ άλλου, το πρώτο που θα έπρεπε να σημειωθεί, είναι πως η λέξη πανηγύρι (σημειώνουμε ακόμα χαρακτηριστικά πως ήταν από πάντοτε ελληνική) ανταποκρινόταν απόλυτα με την έννοια της στην πραγματικότητα. «Ξεσηκωνόντουσαν» όλοι στο χωριό. Η γιορτή ήταν γενική κι όχι μόνο στο θρησκευτικό της μέρος. Δεν ήταν μόνον ο εκκλησιασμός γενικός για όλες τις ηλικίες και για τα δύο φύλα. Στην έξοδο στον κεντρικό δρόμο και την πλατεία του χωριού, θα έβγαιναν επίσης όλοι και στο χορό θα έπαιρναν και πάλι μέρος όλοι. Ωστόσο φωτογραφικό υλικό για το χορό μας λείπει αν και δεν υπήρχε καθόλου αυστηρός διαχωρισμός των φύλων στην παρακολούθηση του χορού (ένα στοιχείο σημαντικώτατο για την ευρύτερη επικοινωνία ανάμεσα στα δύο φύλα) υπήρχε διαχωρισμός στις ηλικίες, την κοινωνική θέση όσο καθοριζόταν από το γάμο αυτή, και εδώ και στο φύλο ακόμη.

Μια απλή διαγραφή των πιο βασικών και σημαντικών στοιχείων τόσο από θρησκευτική όσο και κοινωνική άποψη λειτουργίας του Μεσογείτικου πανηγυριού, θα έδινε πολύ ενδιαφέροντα πράγματα, τα οποία όμως και χρειάζονται ευρύτερη ανάπτυξη που δεν μπορεί να γίνει εδώ σε όλη της την έκταση.

Και πρώτα το θρησκευτικό μέρος: Βασικά δεν ξέφευγε από τα ορισμένα, από το τυπικό της εκκλησίας μας. Ωστόσο το «τοπικό έθος» το οποίο έχει παραμείνει σεβαστό με όλες τις αλλαγές που έχει επιφέρει ο χρόνος αλλά ακόμη και η ίδια η χριστιανική θρησκεία, έχει δώσει και εδώ το χαρακτηριστικό της παρόν. Πανάρχαιες και όχι χριστιανικές λατρευτικές συνήθειες, έχουν διασωθεί και έχουν φτάσει μάλιστα έως τις ημέρες μας, αλλοιωμένες βέβαια και με ένα άλλο νοηματικό περιεχόμενο. Πρόκειται κυρίως για το «στιφάδο» που κρατάει ακόμη το παλαιότερο από την τουρκοκρατία όνομά του «κουρμπάνι» σε μερικούς ηλικιωμένους. Το αναφέρουμε αυτό το τελευταίο, γιατί η λέξη κουρμπάνι, τουρκική που επικράτησε απόλυτα στο χώρο κυρίως της Θράκης, σημαίνει θυσία. Το μαγείρεμα του ταύρου, ζώου κατ' εξοχήν συμβολίζοντος τη γονιμότητα και την κυκλική επάνοδο στη ζωή με τα διαδοχικά στρώματα φύλλων που τα απαρτίζουν, είναι χαρακτηριστικώτατο σημείο της πανάρχαιας προελεύσεως του εθί-

μου. Το σπιφάδο που είναι πολύ γνωστό στα Σπάτα και ακόμη γνωστότερο στα Καλύβια μια και εδώ γίνεται και των Ταξιαρχών και της Ζωοδόχου Πηγής επάνω στο Πανί, στον Κουβαρά στη γιορτή του Αγίου Γεωργίου, ήταν παλιότερα γνωστό ευρύτερα στο Μεσογείτιο χώρο. Υπάρχει ακόμη το μεγάλο καζάνι που οι Κορωπιώτες έκαναν το κοινό γεύμα τους επάνω στον Προφήτη Ηλία σε μια προέκταση του Υμηττού. Και είναι βέβαιο πως σήμερα τα από κοινό καζάνι αυτά παρασκευάσματα που λίγες δεκαετίες πριν ακόμα τραγώντουσαν σε κοινή εστίαση των προσκυνητών στο προαύλιο της εκκλησίας που γιόρταζε, έχει περισσότερο τον χαρακτήρα της «Αγάπης» των κοινών χριστιανικών δείπνων αλλά το είδος του φαγητού όπως σημειώθηκε πιο πάνω είναι υπεραρκετό να πείσει για την πανάρχαια προέλευσή του και τον μετασχηματισμό στους αιώνες που ακολούθησαν. Το ιδιωτικό κουρμπάνι άλλωστε με την πρώτη του έννοια, της θυσίας, δεν είναι άγνωστο στα Μεσόγεια όπως κοινά πιστεύεται. Και διατηρεί πάντα το όνομα κουρμπάνι.

Ένα άλλο σημαντικώτατο έθιμο, το οποίο ήταν ακόμη ζωντανό στο πρώτο μισό του αιώνα μας, ήταν το άναμα της φωτιάς μετά τη δύση του ηλίου επάνω στον Προφήτη Ηλία. Στον τόπο αυτό όπου τα αρχαιολογικά ευρήματα και κυρίως ο εντελώς αρχαϊκός βωμός με τους τρεις φυσικούς και ακατέργαστους ογκόλιθους σε σχήμα τραπεζιού, μαρτυρούν μια πανάρχαια και ακόμη προολύμπια λατρεία: όχι μόνο κουρμπάνι γινόταν αλλά και αναβόταν η τελετουργική φωτιά. Γνωρίζουμε από τις περιγραφές του Παυσανία, ότι εκεί υπήρχε βωμός του Προσοφίου Απόλλωνος (του Ήλιου που ανέτελε) και του Ομβρίου Διός. Ο Προφήτης Ηλίας θεότητα που συμβολίζει επίσης φωτιά και νερό, κυρίως όπως βρίσκεται με τη μορφή της αστραπής, διαδέχτηκε τους δύο θεούς και η φωτιά εξακολουθούσε να ανάβεται. Σύμφωνα με τα συμπεράσματα του Κορωπιώτη αρχαιολόγου Ν. Κοτζιά (Πρακτικά Αρχαιολ. Εταιρίας 1950: Ανασκαφάι στον Πρ. Ηλία) οι θυσίες και η φωτιά γινόνταν επάνω στον πρωτόγονο αυτό βωμό. Το μοναδικό όμως αυτό υπόλειμμα, σήμερα έχει υποστεί την επιδρομή των αρχαιοκαπήλων που προσπαθώντας να βρουν «τον θησαυρό που φύλαγε η μαρμαρωμένη νεράιδα» δηλαδή ο βωμός, έριξαν τον επάνω λίθο κάτω. Ευτυχώς ότι οι δύο άλλοι που τον κρατούσαν είναι ριζιμιοί. Το κακό, με έναν γερανό, διορθώνεται.

Ένα ακόμη έθιμο που σε κάποια μορφή του εξακολουθεί και σήμερα και που η καταγωγή του είναι πανάρχαια, είναι οι αρματοδρομίες της Αγίας Τριάδας στο Λαμπρικό Κορωπίου. Γνωστός ο τόπος αυτός από την αρχαιότητα, με πλουσιώτατα αρχαιολογικά ευρήματα, καταρημαγμένος όμως από την αρχαιοκαπηλεία, με τον τάφο του Κραναιού μέσα του όπως αναφέρει ο Παυσανίας, έχει την εκκλησία της Αγίας Τριάδος, που για το σύγχρονο Κορωπί, απέτέλεσε επίκεντρο όχι απλώς της εδαφικής του εγκαταστάσεως αλλά και σε συνάρτηση με αυτήν των μυστικών προεκτάσεων

και της εξαρτήσεώς του από τις θείες δυνάμεις. Δεν ανήκε μόνο στην εκεί Μονή ο χώρος που αγόρασαν οι μοναχοί της Πεντέλης για να εγκαταστήσουν τους Κορωπιώτες, μετακινώντας τους από την τότε περιοχή τους, τον Γέρακα. Η Παναγία η Φανερωμένη που βρέθηκε σε ένα σκίνο, είχε υποδείξει την εγκατάσταση αυτή με το αιτιολογικό πως βρίσκεται σε «Επτά λόφους» ανάμεσα κ.λ.π. Πώς όμως διαφορετικά, μπορεί να εξηγηθή και η διατήρηση της αρματοδρομίας, μετά το τέλος της λειτουργίας και κατά την επιστροφή των πανηγυριωτών στο χωριό, από αρχαίο κατάλοιπο! Ο Λαμπρικάς ουδέποτε ερημώθηκε αν κρίνουμε από τα οικιστικά υπολείμματα. Ούτε φυσικά και η γύρω από το Κορωπί περιοχή. Πρέπει να είναι μύθος η ερήμωση της περιοχής προ του εποικισμού από τους Βορειοηπειρώτες τους επονομαζόμενους και Αρβανίτες. Νεοεγκατεστημένοι εκεί οι Κορωπιώτες, πρέπει να βρήκαν το έθιμο, μια και δεν έχουμε μαρτυρίες ότι υπήρχε στην προηγούμενη περιοχή τους, γύρω από το Γέρακα δηλαδή. Όπως όμως κι αν είναι, τον αγώνα ταχύτητας με τις σούστες και τα αμαξάκια, τις εξακολουθούν σήμερα μερικοί με τ' αυτοκίνητα ακόμη. Μια παλαιά περιγραφή από τον σχολάρχη Αθαν. Πετρίδη (Μνημεία Ιστορίας των Αθηναίων του Δημ. Καμπούρογλου σελ. 118) αξίζει να κλείσει το κεφάλαιο αυτό: «Γίνε-ται δε πανήγυρις κατ' έτος την «Πεντηκοστήν», καθ' ην οι Κορωπιώται επιστρέφοντες εκείθεν εις την κωμόπολιν των αμιλλώνται άλλοι μεν τοις ίπποις άλλοι δε τοις ημιόνοις και οι πλείστοι τοις πολυπληθέσιν οχήμασι (κάρροις) προσπαθούντες τις δρόμω να υπερτερήση του άλλου· ωραίων το θέαμα διο και εξέρχονται οι Κορωπιώται πανδημεί εις την θέαν ταύτην διαιρούμενοι εις δύο στίχους ένθεν και ένθεν της πλατείας οδού της διασχίζουσης την κωμόπολιν ισταμένων».

Όλα αυτά, μπορούν να συμπληρωθούν τώρα, από τα όσα συνέβαιναν στην κλίμακα της κοινωνικής λειτουργίας του πανηγυριού, με την κοινή έξοδο, την επαφή μεταξύ όλων των χωριανών και ιδίως των γυναικών που διαφορετικά δεν ήταν δυνατή μια και δεν έβγαιναν στην αγορά, παρά μόνο στην εκκλησία τις Κυριακές κ.λ.αλλά εκτός κοινωνικών εκδηλώσεων γενικώτερης και πολυπλοκώτερης κοινωνικής επαφής.

Εκείνο πάντως που πρέπει να σημειωθή από την αρχή, είναι πως πολ-λά από τα στοιχεία της κοινωνικής λειτουργίας του πανηγυριού στα Μεσό-γεια όπου εντοπίζουμε το ενδιαφέρον μας, βρίσκονται και στους δημόσιους χορούς που γίνονταν συχνότατα. Και πριν προχωρήσουμε στα ειδικά του πανηγυριού, αναφέρουμε τα κοινά για κάθε δημόσια συγκέντρωση με κοινή διασκέδαση, χορό. Το σημαντικότερο από τα τελευταία αυτά, είναι η ευ-καιρία που παρουσιαζόταν στα δύο φύλα, και κυρίως όταν υπήρχε «η ώρα» για αναζήτηση ταιριού, για κάποια επαφή κι οπωσδήποτε γνωριμία, έστω και από μακριά. Η άφογη εμφάνιση, κυρίως της κοπέλλας, που σήμαινε ευπρέπεια αλλά και καλαισθησία, σεμνότητα αλλά με κανένα τρόπο, οπι-σθοδρομικότητα (που πάντα την μισούσαν οι Μεσογείτες), ωραία εμφάνιση

αλλά με κανένα τρόπο προκλητική, ήταν το πρώτο στοιχείο που έπρεπε να προβληθεί για διάγνωση. Ο χορός, ήταν το κύριο μέσο για να προβληθούν όλα αυτά και το βάδισμα όμως εξ ίσου.

Το σημαντικώτατο αυτό στοιχείο, έπαιρνε ξεχωριστή σημασία όμως στο πανηγύρι και μάλιστα του πολιούχου, διότι εδώ έχουμε μια προσέλευση και συμμετοχή, που ερχόταν και από τα άλλα χωριά. Συγγενείς και φίλοι, επισκέπτονταν το χωριό και έπαιρναν μέρος στο πανηγύρι. Αυτό το «άνοιγμα» είναι φυσικό να έχει τις ευεργετικές του συνέπειες και τις είχε πραγματικά. Η εισαγωγή και η εξαγωγή νυφών και γαμπρών, διευκολύνονταν έτσι και μαζί έφερνε όλες τις ευεργετικές κοινωνικές προεκτάσεις, δένοντας με συγγενικούς δεσμούς τα χωριά μεταξύ τους.

Δεν έχουμε πληροφορίες, αλλά μάλλον θα πρέπει να δεχτούμε πως από τα πανηγύρια αυτά των πολιούχων, έλειπαν σημαντικώτατα στοιχεία όπως αυτό του ελέγχου που σιωπηρά αλλά ισχυρότατα δρούσε, με την έμμεση επίσης αλλά ειλικρινή εξομολόγηση παραπόνων, γνωμών κ.λ. που γινόταν με τα «στιχάκια» κυρίως στους συνηθισμένους δημόσιους χορούς. Ακριβώς αυτό το «άνοιγμα» θα πρέπει να στεκόταν φραγμός σε τέτοιου είδους εκφράσεις. Ίσχυε το δόγμα «όνομα και μη χωριό». Ολόκληρο το χωριό, φυλαγόταν και πρόσεχε πολύ να μη δώσει στόχο σε άλλο χωριό. Το ατομικό, γρήγορα γενικευόταν, κι ευκολώτατα άκουγες: «οι Κορωπιώτισες ή οι Λιοπεσιώτισες κ.λ. συνηθίζουν το α ή β πράγμα, χωρίς αυτό να συνέβαινε πραγματικά σε μεγάλη κλίμακα. Και άλλωστε το χωριό του, το πρόσεχε ιδιαίτερα ο Μεσογείτης και το θεωρούσε το κέντρο του κόσμου.

Συναλλαγές, δεν φαίνεται πως γίνονταν σε μεγάλη κλίμακα τουλάχιστον στον αιώνα μας. Δεν έλειπαν όμως, αν και περιοριζόντουσαν μάλλον στην αγορά πραγμάτων που έφερναν ξένοι έμποροι με την ευκαιρία του πανηγυριού.

Θα χρειαζόταν πολύς χώρος να γίνει μια λεπτομερής περιγραφή πανηγυριού στα Μεσόγεια, τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας. Ένα βιβλίο που έχει γραφτεί σχετικά από τον Δημ. Μάρκου, Σπαταναίο, δίνει αρκετά καλά την εικόνα. (Μουσικά όργανα του Αγίου Πέτρου). Στο βιβλίο ωστόσο αυτό, έχουμε την περιγραφή των νεωτέρων χρόνων. Όταν πάρα πολλά έχουν ήδη αλλάξει από τη μουσική και τους χορούς, την ενδυμασία και τους οικονομικούς όρους, την αφθονία και το είδος των αγαθών, τα αξιοπερίεργα και τα θεάματα γενικά, μέχρι την νοστροπία και την ελευθερία στην συναναστροφή των φύλων. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, οι ηλικιωμένοι, θυμούνται με πολλή νοσταλγία τα ωραία τραγούδια που λέγανε «παλιά» στο πανηγύρι, τις χρυσοστολισμένες νύφες, εκείνη την ιδιαίτερη ατμόσφαιρα και το ξεχωριστό κλίμα που είχε το πανηγύρι «τους». Ήταν διαφορετικό από εκείνο που γίνεται μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο κι ακόμα διαφορετικότερο από το σημερινό. Θα προσπαθήσουμε την περιγραφή του παλιού πανηγυριού της Παναγίας της Πεντέλης, συνθέτοντας

όσα κράτησαν αποσπασματικά μνήμες των παλαιότερων. Μια γιορτή πανηγύρι που ξεσήκωνε πραγματικά τα Μεσόγεια τα παλιά αυτά χρόνια.

Οι σχέσεις των χωριών αυτών με την «Πεντέλη» άλλοτε καλές κι άλλοτε όχι από τις ατέλειωτες οικονομικές διαφορές και τις αλληλοενοχλήσεις, δεν διαταράσσονταν ωστόσο σε σημείο που να γίνονται εχθρικές. Η ευσέβεια των Μεσογειτών και των άλλων της Ανατολικής Αττικής, από τη μια κι από την άλλη η πατριωτική και φιλόνηρωπη στάση των μοναχών, διατηρούσε το επίπεδο των σχέσεων υψηλό, μέσα στα πλαίσια της ευσέβειας και του πατριωτισμού, που ήταν τόσο αναγκαίο στα χρόνια της σκλαβιάς αλλά και στις ανώμαλες εποχές που διαδέχτηκαν την απελευθέρωση.

Όπως κι αν είναι, ειδικά με το πανηγύρι της «Μεντέλης» γινόταν γενικός ξεσηκωμός και τα χωριά άδειαζαν από την παραμονή. Τόσο πολύ άδειαζαν μάλιστα που στο Κορωπί, έλεγαν κι' ένα μικρό τραγούδι από δύο δίστιχα που κλείνει περιεκτικά αλλά χαρακτηριστικώτατα τον συγκινησιακό παλμό των ημερών αυτών:

Κοροπί βρε Κοροπί/κου ι κε βασαζέτέ τί,
 Ι τρέγκόβα ντέ Νταού/Νέστρέ μπρέμα ι καμ κέτού.

Κορωπί βρε Κορωπί/πού τάχεις τα κορίτσια σου εσύ
 Τάχω στείλει στη Νταού/Αύριο βράδυ τάχω εδώ.

Έλειπαν πολύ στους Κορωπιώτες οι κοπέλλες τους έστω και για λίγες, πολύ λίγες ημέρες, κι αισθάνονταν πολύ ερημιά και μοναξιά οι ηλικιωμένοι που δεν μπορούσαν να πάνε κι' αυτοί στο πανηγύρι της Παναγίας.

Ο πηγαιμός στην Πεντέλη, γινόταν με τα ζώα, άλογα και μουλάρια, ζεμένα στις σούστες ή άζευτα, παλιότερα, όταν η σούστα ήταν ακόμη μια πολυτέλεια που δεν είχε διαδεχτεί τα αντιαισθητικά κάρρα που χρησιμεύοντας για κάθε είδους μεταφορά, ήσαν από τα ίδια τα πράγματα κάθε άλλο παρά καθαρά για να μεταφέρουν και τις λαμπροφορεμένες Μεσογείτισες και τους Μεσογειίτες με τα ρούχα «της εκκλησίας», τα καλά τους, στο πανηγύρι.

Όπως κι' αν ήταν όμως, οι πανηγυριώτες πήγαιναν καθαροί και ντυμένοι με ότι καλύτερο είχαν στο πανηγύρι. Οι νοικοκυρές, διάλεγαν τα ωραιότερα υφαντά τους για να στρώσουν επάνω στα σαμάρια των ζώων και στα καθίσματα της καγκελωτής φρεσκοβαμμένης σούστας. Συχνά προτιμούσαν όμως τα κάτασπρα ψιλά χραμάκια, και τις καραμελωτές μπαμπακερές, χωρίς να λείπουν τα ριγωτά υφαντά σεντόνια και οι τσέργες. Οι πιο «υπερήφανες» δηλαδή οι πολύ προσεκτικές νοικοκυρές, έβαζαν και κανένα μαξιλάρι από υφαντό του σπιτιού και πάλι, παραγεμισμένο με το υλικό της εποχής, το άχυρο.

Τα ζώα, ήσαν κι' αυτά στολισμένα. Οι πιο καινούργιες σέλλες, και τα γκέμια ήταν στην πρώτη χρήση, ενώ τα χάμουρα και τα καπίστρια στολι-

σμένα με μπρούτζινα αστέρια όπως και οι λιμαριές (λαιμαργιές) άστραφταν στον ήλιο του Αυγούστου. Τέλος χαίμαλιά με γαλάζιες χάντρες για το «μάτι» κρέμονταν στο μέτωπο των ζώων ή γύρω στο λαιμό τους. Ακόμη και τα καμουτσίκια ήσαν προσεγμένα κι έπαιρναν τη γοητεία και τη δύναμη του συμβόλου του νέου δυνατού άντρα του «καροτζή». Άλογο, σούστα, και οδηγός της, έπρεπε να βρίσκονται σε τέλεια αρμονία, να είναι το ένα καλύτερο από τ' άλλο και ν' αποτελούν ένα θαυμαστό σύνολο. Αν αυτό γινόταν, πολλά «στιχάκια» θα ταιριάζονταν για την περίπτωση και θα συνόδευαν στο δρόμο προς την Πεντέλη την μεγάλη σειρά των πανηγυριωτών. Κι αν ήταν και κανένα νιόβγαλτο παλληκαρόπουλο ο οδηγός, τότε οι έπαινοι πολλαπλασιάζονταν με όλες τις προεκτάσεις της «διακρίσεως» στο πανηγύρι. Κατά κάλζι/εδε ντζάλζι, (κατά το άλογο και το αγόρι), ήταν ένα μικρό δίστιχο που έλεγε πάρα πολλά και στεκόταν η μονάδα που το συμπλήρωμά της θα το εύρισκε ανάμεσα στις επίσης πιο ξεχωριστές κοπέλλες του πανηγυριού. Σαν έφθαναν στην Πεντέλη, κατασκήνωναν γύρω από την εκκλησία κάτω από τα πεύκα. Έστρωναν επάνω στα σκοίνα τα χράμια τους, ξεκουράζονταν και προετοιμάζαν το βραδυνό χορό της παραμονής που θα άρχιζε μετά τον εσπερινό, για να διαρκέσει έως τα ξημερώματα σχεδόν. Την άλλη μέρα, ανήμερα της Παναγίας, μετά την εκκλησία, οι άντρες έφτιαχναν σούβλες από κατάλληλα κλωνάρια ετοιμάζαν πρόχειρες στιές με πέτρες και σκάφτοντας ανάμεσα ένα κοιλωμα, κι έφηναν το σφαχτό. Τα τοπικά όργανα, νταούλια, κλαρίνα, λύρες παλαιότερα κι αργότερα στις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας, «βάραγαν» συνέχεια και μετά από πλούσιο φαγοπότι που το έκανε ακόμη γευτικώστερο η νηστεία του Δεκαπενταύγουστου, κληρικοί και λαός, χόρευαν για να τιμήσουν την Παναγία (Σερμέρινε ε 'ργχζέντε, Σερμέρινε ε μαλάμπτε,) την Παναγιά την αργυρή, την Παναγιά τη μαλαματένια) και να χαρούν και οι ίδιοι. Δυστυχώς δεν έχουν σωθή τα παλιά αρβανίτικα τραγούδια που λέγονταν την ημέρα και που σίγουρα θα υπήρχαν. Έχουν όμως σωθή πολλά, καλαματιανοί και τσάμικοι, καγκέλια και χασάπικοι, συρτοί και κοφτοί, που τραγουδιόντουσαν σε όλες τις γιορτές και τα πανηγύρια όπως και τις οικογενειακές διασκεδάσεις, και μπορέσαμε να τα καταγράψουμε στις δύο σειρές με τον τίτλο Αρβανίτικα Τραγούδια. Τα ελληνικά, ήσαν τα πανελλήνια γνωστά των χορών αυτών.

Αργά τη νύχτα οι πιο βιαστικοί, ξημερώματα της άλλης μέρας οι πολλοί, ξεκίναγαν χαρούμενοι για το χωριό τους. Τα μάτια των κοριτσιών, είχαν κιόλας «γεμίσει ξενιτεία», για το σπίτι τους και τη γειτονιά, ενώ οι άντρες σκέφτονταν πως αρχίζει επιτακτικά πια η προετοιμασία του τρυγητού. Οι καλοκαιρινές διακοπές, είχαν τελειώσει, έτσι ευχάριστα, μ' ένα πανηγύρι επάνω σ' ένα βουνό που το είχαν αγιάσει χίλια πράγματα. Ο αγώνας για την ελευθερία, το Μοναστήρι και η εκκλησιά της Παναγίας, και μαζί ο θρύλος των χιλιάδων ετών που έσερνε στις ράχες του. Στην πρα-

γματικότητα τέλειωνε μια εποχή κι άρχιζε μια άλλη, πιο δραστήρια και που προμηνούσε γέλια και χαρές στ' αμπέλια με τον τρυγητό και το καθοριστικό του όριο ευδαιμόνης χρονιάς. Έτσι, δεν παραλείπανε οι άντρες, να στολίσουνε με σκοίνα και κλαδιά τα άλογά τους και τις σούστες τους, φέροντας μαζί με το αντίδωρο που είχαν δέσει σφιχτά στο πεντακάθαρο μαντηλάκι τους οι γυναίκες, κάτι από την Παναγιά της Πεντέλης σε όσους δεν μπόρεσαν να πάνε να την πανηγυρίσουν στον τόπο της.

Βιλλιώτικα Πανηγύρια

Στα Βίλλια της Αττικής, δύο πανηγύρια έχουν εξαιρετική κοινωνιολογική σημασία. Τα αναφέρουμε γιατί ανεξάρτητα από την ξεχωριστή τους σημασία, χρησιμεύει αυτή η αναφορά και για μια πληρέστερη και καλύτερη σύγκριση με τα Μεσογείτικα. Η πλούσια άλλωστε στιχουργική που επίσης περιλαμβάνεται, δίνει μια ιδέα για τα όσα πιθανώτατα τραγουδιόντουσαν έστω και σε παραλλαγή και στα Μεσογείτικα που δυστυχώς δεν διασώθηκαν παρά αποσπασματικά αλλά που αφήνουν κάθε δικαίωμα για βάσιμες σκέψεις πως δεν υπήρχαν μεγάλες διαφορές, μια και στα «στιχάκια» έχει βεβαιωθεί από τη σχετική μας έρευνα (βλ. Αρβανίτικα Τραγούδια Μαρ. Μιχαήλ-Δέδε) υπάρχει πανελλήνιος σχεδόν χαρακτήρας.

Ο ΑΓΙΟΣ ΓΙΩΡΓΗΣ (ΣΙΓΚJΕΡΙ) και η ΠΑΝΑΓΙΑ ΤΗΣ ΓΚΟΥΡΑΣ (ΣΕΡΜΕΡΙΑ Ε ΓΚΟΥΡΕΣΕ ή ΕΜΠΡΙΝΕΣΕ στις 23 Αυγούστου) εκτός από τη θρησκευτική τους σημασία, είναι εξαιρετικά σημαντικά διότι είναι αφιερωμένα παράλληλα και στη χρυσή νεότητα του χωριού, τ' αγόρια και τα κορίτσια σε ώρα γάμου.

A

Το πανηγύρι της Παναγιάς της Γκούρας ή του Μπρίνου, ονομάζεται έτσι από την τοποθεσία που είναι χτισμένο το εκκλησάκι το αφιερωμένο στα Εννιάμερα της Παναγίας. Στην πραγματικότητα πρόκειται για ένα «αγίασμα» γιατί από εκεί υδρεύεται και το χωριό, με την πηγή που υπάρχει.

Σαν πανηγύρι είναι πολύ απλό σήμερα. Ίσως άλλοτε να είχε περισσότερη λαμπρότητα μα το χωριό μεταφέρθηκε χαμηλότερα, κι ο μητροπολιτικός ναός είναι άλλος τώρα. Την παραμονή της εορτής των Εννιάμερων, μετά τον εσπερινό, οι γυναίκες και μάλιστα οι γερόντισσες, χορεύουν στον περίβολο έναν σταυρωτό χορό που είναι γνωστός σε πολλά χωριά της Κορινθίας, Αργολίδας, Βοιωτίας κ.α. Ο χορός ονομάζεται το «Μαριγώ» προς τιμήν των κοριτσιών που γιορτάζουν και σε επέκταση όλων των κοριτσιών

που είναι σε ηλικία γάμου. Ξεχωρίζει κάπως από τους άλλους γιατί είναι γρήγορος κι εύθυμος και στην επωδό των στίχων που τραγουδιούνται για να τον συνοδεύσουν, γίνεται ένα τελικό εντυπωσιακό χτύπημα των ποδιών που μοιάζει με πήδημα επί τόπου και με το επιφώνημα «πω πω το Μαριγώ» που έχει αντικαταστήσει το ενθουσιαστικότερο «ντελερίμ-ντελεριάμ» που αφίνει πολλά να εννοηθούν για τον αρχικό ενθουσιαστικό χαρακτήρα (ντελρίουμ προφανώς).

Την επόμενη ημέρα μετά τη λειτουργία, ο χορός γίνεται γενικώτερος με τις παντρεμένες και νεώτερες γυναίκες και στον περίβολο αλλά και κάτω στο χωριό (γενικώτερη συνήθεια πολλών χωριών ώστε να γενικεύεται το πανηγύρι). Λέγεται πως παλιότερα, η κατάβαση από την πλαγιά προς το χωριό, γινόταν με τις πανηγυριώτισες πιασμένες σταυρωτά και χοροπηδώντας. Αυτό έδωσε την εντύπωση σε παλαιότερους ερευνητές (Τανάγρα, Δημόπουλο Κιθαιρών 1972) να το ταυτίσουν με τόν βαλισμό που αναφέρει ο Αθήναιος και να θυμηθούν τις πανάρχαιες γιορτές του Κιθαιρώνα. Οι σημερινές Βιλλιώτισες δεν θυμούνται τίποτε από αυτά όλα, λένε όμως πως γενικά το σταυρωτό πιάσιμο, δείχνει αδελφσύνη, ευθυμία και καλή διάθεση. Όσο για το χοροπηδητό, ας το ονομάσουμε έτσι, κατέβασμα, λίγο πολύ το υπαγορεύει ασφαλώς η ευθυμία και η ανωμαλία της πλαγιάς.

Το σημαντικώτερο όμως είναι τα δίστιχα τα οποία τραγουδιούνται για να συνοδεύσουν το χορό, τον «χαβά» του όπως λένε.

Κάποια από τις γυναίκες που χορεύουν, συνήθως η πρώτη που είναι έμπειρη και ξέρει στιχάκια κι' έχει και δυνατή τουλάχιστον φωνή, κάνει την αρχή στα στιχάκια και οι άλλες τα επαναλαμβάνουν. Κι αυτή η επανάληψη δίνει την εντύπωση πως γίνεται για να υπογραμμιστούν όσα είπε η πρώτη.

Εκτός από το πρώτο δίστιχο που είναι και η πρόσκληση στον χαρούμενο κι ενθουσιαστικό χορό, όλα τα άλλα λέγονται στα αρβανίτικα. Στόχος τους πάντοτε οι άντρες και ιδιαίτερα οι ανύπαντροι νέοι χωρίς να μένουν απείραχτοι κι' όσοι δεν πολυδείχνουν καλή συμπεριφορά στη ζωή τους γενικά.

Παραθέτουμε τα δίστιχα που καταγράψαμε στα πανηγύρια του 1976 και 1977.

Έλα φυχή μου χόρευε
μπω μπω το Μαριγώ

Σέρμέρια λζανντέ Μπρίνζέ
τσέ να ζεπ ούγγζέ εδέ πίμέ
Σέρμέρια λάρτέ γκούρέ
τσέ να ζεπ ε πίμέ ούγγζέ

Παναγία μου φηλά στο Μπρίνο
που μας δίνεις το νερό και πίνουμε

Παναγία φηλά στη Γκούρα
που μας δίνεις και πίνουμε νερό

Βάτε ντζάλγι νντέ Κουρούπ
 πέρ τέ μπλζέρέ καλζι τέ κουκχ
 Βάτε ντζάλγι νντέ Κουρούπ
 όουαλ νζέ μουλάρ τέ κουκχ

Παναγία μου μακάρι
 τέ ι νγκόρδινζέ μουλάρι
 τέ ι νγκόρδινζέ μουλάρι
 πέρ τέ ι ούλζετε καμάρι

Τέ νγκόρδινζέ άακαϊά
 πέρ τέ ι ούλζετε ιπεριφανία

Νντέ Κουρούπ τσέ βάζτε βρε
 φε άμέ μπλζέβε νζέ ποδε
 Πον κεί σούμέ νζέ ποδε
 τέρε τέρε νζέ δραχμέ

Πον τσέ σντι ντζαλζι ποδένε
 πο ου λζιπίσ τέ ζιπ δραχμένε

Νντέ Κουρούπ τσέ βάιτε βρε
 φε άμέ μπλζέβε νζέ ποδε
 Νζά σουνάζε νζέ δεκάρε
 τέ μα θόζνέ ρεβονζάρε

Βάτέ ντζάλζι τέ κουνγκόν
 στίου καντίλζέ άτζέ τσέ σκον
 Βάτε ντζαλζι τ' ανιδπάό
 πριανέ σοκέτέ νντέ γκαό

Τσέ ντι ξούλζα ε γχρίδουρέ
 βρέστα ντο ζβαρνιδουρέ
 Τσέ ντι ξούλζα πιταότέ
 βρέστα ντο τέ ι βέσ φιτέ

Βρε ότέ καμ λογορζαόουρ φάρε
 πατσαβούρέ πέρ θιμάρε
 'στέ καμ λογορζαόουρ ταικέ
 πατσαβούρέ άα πέρ θικέ
 Στέ καμ λογορζαόουρ ντρουδε
 πατσαβούρέ πέρ πιρούνε

Ντούκτέ τέ στέ ζε λζεχρί
 ντούκτέ νγκα φορεόι

Μοό μέ σεχ νντέ φορεόι
 έα τέ μέ σοσ στέπί

Πήγε τ' αγόρι στο παζάρι
 ν' αγοράσει κόκκινο μουλάρι
 Πήγε τ' αγόρι στο παζάρι
 φέρνει κόκκινο μουλάρι

Παναγία μου μακάρι
 να του φοφίσει το μουλάρι
 Να του φοφίσει το μουλάρι
 για να του χαμηλώσει το καμάρι

Να του φοφίσει η παλιομουλαρία
 για να του χαμηλώσει η περηφανεία

Στο παζάρι που πήγες βρε
 γιατί δεν μου αγόρασες μια ποδιά
 Δεν είχε πολλά μια ποδιά
 όλο όλο μια δραχμή

'Όχι πως δεν ήξερε τ' αγόρι τη ποδιά
 μα λυπήθηκε να δώσει τη δραχμή

Στο παζάρι που πήγες βρε
 γιατί δε μου αγόρασες μια ποδιά
 Ένα δαχτυλίδι μια δεκάρα
 να με λέγανε και μένα ρεβωνιάρα

Πήγε τ' αγόρι για να μεταλάβει
 ρίχνει το καντήλι όπως περνάει
 Πάει τ' αγόρι ν' ασπαστή
 στα γέλια οι φίλες έχουνε λυθή

Τι ξέρει το σκισμένο το σκουφι
 τ' αμπέλι θέλει να σβαρμιστή
 Τι ξέρει το σκουφι σαν πιταστά
 τ' αμπέλι θέλει να βάλεις φυτιά

Βρε δεν σ' έχω καθόλου λογαριάσει
 πατσαβούρα για σκούπα
 Δε σ' έχω λογαριάσει σταλιά
 πατσαβούρα όσο για μαχαίρια
 Δε σ' έχω λογαριάσει φίχουλο
 πατσαβούρα όσο για πηρούνια

Φαίνεται που είσαι τιποτένιος
 φαίνεται από τη φορεσιά

Μη με βλέπεις στη φορεσιά
 έλα ναμού δεις το σπίτι

Ου στέπινε ου α καμ πάρε
νντέ τρι βέντε νντέ τέ ράρε
Κένι ντζέ παλζοφουρίκ
νντέ τρι βέντε ιποθίικ

Εα τέ να σος αμπάρε
πλζοτ με γκρούρε εδε πιθάρε
Ου αμπάρε ου α καμ πάρε
πλζοτ με μι εδε άκαθάρε

Ου τέ περιμέντζε τέ βίντζε
μειλζτανζόσε μέτα νντίνζε
Ου τέ περιμέντζε νντέ Γκούρε
τέ μέ βίντζε με πλεχούρε
Ου τέ περιμέντζε νντέ Λάνι
τί μέ ντολλέ νγκα Ντερστάνι

Βρε τσέ μμπρέζεν νγκα μαγαζί
κουρ κε μίκε νντέ στέπι
Βρε τι μμπρέζεν νντέ μαγαζί
τσικέ μίελ νντέ στέπι

Βρε τσέ μέ μπεν ολο με δι
δι γαιδούρ τσέ ντο ταγκί
τσέ μέ βζεν πράπα νγκα πράρι
δι γαιδούρ τσέ ε χα άμαρί
τσέ με μπέν ολο με ντόρε
δι γαιδούρ τσέ ντο άανονέ
Τσέ μέ μπέν όλο με σχζαδέ
Ζαμ νοϊτάρé ε καταλάβα
Λζιπο παλζο κουτό
τσέ ντο σεβντά μέ το στανζό

Ρεβονζαδούνι μόνι στρίκα
νάνι τσέ ου λζιρούα προίκα
Ρεβονζαδούνι βρε ντζελζμ
ρεβονζία ίστέ ε έμμπλζέ
Ντζελζμ τέ ρεβονζαδούρα
ζάνε τέ ζενζαδούρα
Ζέμι βασαζέ τέ μίρα
πο τσέ νούκου ου κέμι λζίρα

Μοι Μαρίε ε βόγκελζέ
κρίε χέκουρι μουλάρι
νντέ Κουρούπ τσέ βάτε ντζάλζι

Το σπίτι σας εγώ σας τόχω δει
σε τρία μέρη έτοιμο να σωριαστέ,
Έχετε ένα παλιοφουρίκι
σε τρεις μεριές είν' υποθήκη

Έλα να μας δεις τ' αμπάρι
γεμάτο με πιθάρια και με σάρι
Εγώ τ' αμπάρια σας τα έχω δει
γεμάτο με ποντίκια και σκαθάρια

Σε περίμενα να 'ρχόσουνα
μετάνοιωσες και πάλι έμεινες
Εγώ σε περίμενα στη Γκούρα
να μου 'ρχόσουνε με την πλεχούρα
Εγώ σε περίμενα στο Λάνι
εσύ μου βγήκες από το Ντερστάνι

Βρε τι χαζοτεμπελιάζεις στο μαγαζί
όταν έχεις φίλους σπίτι
Τι χαζοτεμπελιάζεις στο μαγαζί
ούτε σταλιά αλεύρι σπίτι

Βρε τι μου κάνεις όλο με το μάτι
σαν γαιδούρι που ζητάει ταγή
Τι μου έρχεσαι πίσω από το πράρι
σαν γαιδούρι που το τρώει το σαμάρι
Τι μου κάνεις όλο με το χέρι
σαν εκείνο το γαιδούρι που ζητά σανό
Τι μου κάνεις όλο με το σκιαδί
είμαι έξυπνη, έχω καταλάβει
χάσου από εδώ παλιό κουτό
που ζητάς έρωτα με το στανιό

Αρρεβωνιάστέιτε ανύπαντρες
τώρα που φτήνηνε η προίκα
Αρρεβωνιαστέιτε βρε παιδιά
η αρρεβώνα είναι γλυκιά
Αγόρια αρρεβωνιασμένα
είναι ξενοιασμένα
Είμαστε καλά κορίτσια καλά
μα δεν σας έχουμε και λίρες

Καλέ μικρή Μαρία
σιδεροκέφαλο το μουλάρι
που πήγε το αγόρι στο παζάρι

Καλορίζικο μουλάρι
 νντέ Κουρούπ τσέ κένι μάρé
 Βρε τσέ κέντόντj δε καμ σεβντά
 πο ιστέ τέ θομ χρόνια πολλά.

καλορίζικο το μουλάρι
 που πήρατε απ' το παζάρι
 Βρε που τραγουδάω δε τόχω σεβντά
 μα είναι για να πω Χρόνια Πολλά

Το τραγούδι αρχίζει με την πρόσκληση αυτή σε χορό που είναι και η επωδός. Αμέσως μετά, ακολουθεί μια ειλικρινέστατη βαθύτατη και μεγαλειώδης σε απλότητα ευχαριστία προς την Παναγία που δίνει το νερό στο χωριό δίνοντας έτσι τον χαρακτηρισμό του θρησκευτικού άσματος, με τον απλούστερο και χαρακτηριστικότερο μαζί τρόπο. Έτσι βέβαια, δημιουργείται μια ατμόσφαιρα, που δεν εισάγει καθόλου στο εύθυμο κλίμα με τα καυστικά σατυρικά δίστιχα που θα επακολουθήσουν. Κι ωστόσο το γεγονός πως όλα αρχίζουν με μια αναφορά στην Παναγία, δεν μπορεί να περάσει απαρατήρητο ούτε και να αποσυνδέσει το πρώτο μέρος του χορού και του τραγουδιού μ' εκείνο που θα επακολουθήσει. Η Παναγία είναι η Μεγάλη Μητέρα, η Μεγάλη Προστάτισσα της οικογένειας και των γυναικών. Κι' εδώ, πέρα από τις ευχαριστίες για το νερό που δίνει, υπάρχει και το γεγονός πως ο χορός και το τραγούδι είναι αφιερωμένα στην κοπέλα που γιόρτάζει κι' όλες τις κοπέλες του χωριού που είναι σε ώρα γάμου. Αυτό το τελευταίο μάλιστα είναι που «καίει» τις γυναίκες που πανηγυρίζουν. Έτσι ασφαλώς υπάρχει ένα υπόστρωμα σοβαρότητας, ουσιαστικώτερο από απλή ευθυμία και δίνεται η εντύπωση, αν και πολύ έμμεσα, πως το όλο έθιμο δεν είναι διασκέδαση αλλά πως λέγονται μεγάλες αλήθειες σε τόνο αστειότητας. Πίσω από τη σάτυρα και την γελοιοποίηση του ανύπαντρου αγοριού, επιχειρείται ένας σοβαρός και ουσιαστικώτατος κοινωνικός έλεγχος με στόχο τις δυσχέρειες για γάμο που προέρχονται από τις δυστροπίες των παληκαριών.

Το πώς δεν πρέπει να αμφισβητηθή καθόλου ότι ο γάμος βρίσκεται πίσω από όλα αυτά, το μαρτυρούν μερικά πολύ χαρακτηριστικά δίστιχα που αναγράφτηκαν: Ρεβοντζάδουνη βρε ντζελζμ / Ρεβοντζία ιστέ ε εμπλζ κι' ακόμα Ιέμι βάσαζέ τε μίρα / πο τσέ νέκέ ου κέμι λίρα. Αλλά ακόμη κι' από τα πρώτα κιολας δίστιχα είναι ολοφάνερη η αγανάκτηση της κοπέλλας που εκδηλώνεται με ειρωνία και παράπονο μαζί πως δεν της έφερε το αγόρι μια ποδιά κι' ένα δαχτυλίδι μια δεκάρα για να την λέγανε και κείνην «ρεβοντζάρα».

Όλα τα δίστιχα είναι συνθεμένα με πολύ απλότητα, χωρίς αλληγορίες και με ειλικρίνεια που φτάνει την ωμότητα, με εικόνες σωστές και παρμένες από τη ζωή του χωριού τόσο δυνατές και παραστατικές που ανεπιφύλακτα μπορεί να πει κανείς πως δεν εκφράζουν απλώς μια κοινωνία με τα προβλήματα της αλλά ακόμα πως περιγράφουν τον τρόπο της ζωής της με την καθημερινότητά της. Ιδιαίτερα πρέπει να σημειωθή η συχνή και βασική αναφορά στο ζώο, το μουλάρι αλλά ακόμα και τον γαϊδαρο. Λιγώτε-

ση αναφορά γίνεται στο άλογο και μάλλον άτονα, αρκετά περίεργα διότι δεν απουσιάζει από την οικονομική αλλά και την κοινωνική ζωή του χωριού ακόμα και σήμερα κι' οπωσδήποτε θεωρείται αυτό που πραγματικά είναι: το ωραιότερο και πιο υπερήφανο ζώο, μια πολυτέλεια που δεν ομορφαίνει απλώς τη ζωή στο χωριό αλλά και που συγχρόνως δίνει ένα αίσθημα υπεροχής στον ιδιοκτήτη του. Ίσως όμως ο εύθυμος χαρακτήρας του εθίμου και η σκωπτική διάθεση που υπάρχει διάχυτη στα δίστιχα, να στάθιχε ψυχολογική αιτία που γίνεται τόσο αχνή αναφορά σε αυτό. Πέρα από αυτό άλλωστε, μα και σε επιβεβαίωση της ορθότητας αυτής της απόψεώς από μια πλευρά, το άλογο είναι το ζώο που χρησιμοποιείται του Αγίου Γεωργίου από τα «Αγιωργήτικα λουλούδια» τα παλληκάρια που τώρα γίνονται στόχος ειρωνίας και πικρών επικρίσεων αλλά τότε τραγουδιούνται με τόσο θαυμασμό και αγάπη.

Η πρώτη αναφορά που γίνεται στο μουλάρι γίνεται πάντοτε σε συνδυασμό με κείνο που ολόκληρο το πανηγύρι σχετίζεται βασικά ή τουλάχιστο σε ένα πολύ μεγάλο του μέρος: το Κουρούπι της Θήβας, δηλαδή το πανηγύρι της Θήβας. Το τελευταίο δεν είναι μόνον θρησκευτικό αλλά και εμπορικό. Στο πανηγύρι αυτό πηγαίνει το αγόρι, όπως όλοι οι άντρες του χωριού για τα ψώνια και τις μεγάλες αγορές, για το ίδιο το μουλάρι ή το γαϊδούρι.

Φυσικά δεν πηγαίνει με αυτοκίνητο ή οποιοδήποτε άλλο τροχοφόρο γιατί δεν υπάρχει τίποτε τέτοιο αλλά με το μουλάρι και πάλι. Αυτό, που είναι μια πραγματικότητα της ζωής στο χωριό, δίνει την ευκαιρία να ολοκληρωθή ένας μικρός «κύκλος» από σχετικά δίστιχα, που όμως έχει και ξεχωριστή σημασία, για την ψυχολογική ανάλυση του πανηγυριού: Το μουλάρι που φέρνει το αγόρι από το παζάρι, το κουρούπι της Θήβας (και κάποτε της Λειβαδιάς) γίνεται αντικείμενο πίκρας για την κοπέλλα που φτάνει στο σημείο να εύχεται να φοφήσει αφού τόσο πολύ υπερηφανεύεται γι' αυτό το αγόρι, πράγμα πολύ επικίνδυνο για τον πιθανό γάμο της, ακριβώς όμως το αντίθετο συμβαίνει για το μουλάρι που πηγαίνει το αγόρι στο παζάρι. Αυτό πρέπει να είναι «σιδεροκέφαλο» (κριεχέκουρε) κι' αυτό είναι μια βασική ευχή για την «Μαρίε ε βόγκέλζε» (την μικρή Μαρία) που τραγουδάνε στο πανηγύρι. Το ίδιο θα ευχηθούν και καλορίζικο να είναι το μουλάρι που αγόρασαν στο Κουρούπι κοντά στο τέλος του πανηγυριού, όταν πια θα έχουν πει αρκετά σε βάρος του αγοριού και θα του έχουν χαμηλώσει την εκπράδεκτη υπερηφάνεια του. Τότε, το ζώο που αγοράστηκε θα γίνει έμμεσα παραδεκτό πως είναι καλό και παύει πια να είναι έγκόρδουρέ (φώφειο) να τραβάει σέρνοντας τα πόδια του κι' άλλα πολλά, όπως τραγουδήθηκε ήδη. Το μουλάρι, ίσως παλαιότερα ενσυνείδητα να συγκρινόταν με το άλογο και η σύγκριση φυσικά να ήταν σε βάρος του, πράγμα που σήμαινε πως ήταν και μια ειρωνία για το υπερήφανο αγόρι που πήγαινε στο παζάρι για κόκκινο άλογο μα τελικά γύριζε με κόκκινο μουλάρι, όπως λένε τα σχετικά δίστιχα.

Η αναφορά στο γαϊδούρι, είναι ακόμα πιο περιγελαστική για το αγόρι κι εκφράζεται με χαρακτηριστική ωμότητα.

Συνοψίζοντας τα όσα καταμαρτυρούν οι γυναίκες για λογαριασμό της κοπέλας καταλήγουμε πως ο υποψήφιος για γάμο, είναι εντελώς απαράδεκτος. Κουτός, άχαρος, καθόλου συνεργάσιμος, ανοικοκύρευτος σπίτι του, δεν κάνει για τίποτα. Κι' ωστόσο, δεν δημιουργείται καμμία παρεξήγηση ανάμεσα στα δυο φύλα. ύστερα από το υβρεολόγιο αυτό, που καταεξευτελίζει τους άντρες. Και τούτο, γιατί πέρα από τον εύθυμο τόνο που δίνεται, δεν χρίνει περιθώρια για παρεξήγήσεις. Για κάτι περισσότερο ακόμη όμως. Τις κοπέλες θέλουν να παντρέψουν οι γυναίκες κι' αυτό δεν είναι μόνον δική τους δουλειά. Η προίκα βγαίνει κι' από τον ιδρώτα του πατέρα και του αδερφού. Καλά λοιπόν αν και ωμά, τα λένε με το Μαριγώ. Κι' όσο για τη σκληρή γλώσσα, δεν πρέπει να ξεχνιέται πως πρόκειται για χωριό που η σκληρή ζωή έχει επιβάλει κι' ένα τρόπο εκφράσεως που δεν είναι αστικός. Η αγάπη και η εκτίμηση ανάμεσα στα δυο φύλα εκφράζεται ουσιαστικώτερα κι' όχι με λεκτικές ευγένειες.

Μέσα σε εύθυμη ατμόσφαιρα, αρκετά ήρεμα και «με λόγια» οι Βιλλιώτισες ασκούν το δικαίωμά τους να κρίνουν και να επιδιώκουν την κοινωνική ισορροπία ανάμεσα στα δύο φύλα, βάζοντας στόχο τους κυρίως τον θεσμό της προίκας όσο αυτός λειτουργεί αλόγιστα και χωρίς ηθικό έρεισμα. Κι αυτό είναι ένα σημαντικώτατο κατόρθωμα, ένα δείγμα ηθικής ευρωστίας και δυναμισμού, που όπως δείχνει και το πιο κάτω σημείωμα πάντοτε τις χαρακτήριζε.

Στο φυλ. 3, τα Βιλλιώτικα Νέα, γράφουν ανάμεσα σε άλλα «...στην περιφέρεια Μεγαρίδος, ψηφοφόρησαν παρά τον νόμον κάμποσες γυναίκες. Το πώς έγινε αυτό, μας το λέει μια παλιά εφημερίδα, Αθηναϊκή, του 1841. Να τι έγραφε στο φύλλο της 2 Φεβρουαρίου εκείνης της χρονιάς — Εις τον Δήμον Ειδυλλίας (στα Βίλλια) συνέβη πράγμα μέχρι τούδε ανήκουστον. Υπέρ τας 20γυναίκας έλαβον ψηφοδέλτια και κρατούσαι αυτά ανά χείρας, μετέβησαν εις το εκλογικόν κατάστημα όπου και εψηφοφόρησαν ως αντιπρόσωποι εκλογέων (συζύγων αδελφών συγγενών κ.λ) ευρισκομένων εκτός Δήμου.» Το γεγονός αυτό προκάλεσε τότε πολλά σχόλια, χαρακτηρίστηκε αυθαδεστάτη παράβασις κ.λ ζητήθηκαν ευθύνες, αναφέρθηκε στην Α. Μεγαλειότητα και την των Εσωτερικών Γραμματειών » κ.λ αλλά οι ίδιες ανακρίσεις απέβησαν τελικά άκαρπες διότι «Οι διενεργήσαντες τας δημαιορεσίας εις τον Δήμον Ειδυλλίας, δημαιορεσίες κατά τας οποίας εψήφισαν και γυναίκες, εν συνενόσει όπως αποδεικνύεται μετά του Υποδιοικητού της Μεγαρίδος, εφρόντισαν να μη φανή ουδεμία εκ των φρικτών παρανομιών εις τα πρακτικά της εκλογής».

Σημείωση: Δεν πρέπει να περάσει απαρατήρητο, πως στις 23 Αυγούστου γιορτάζουν οι κοπέλες όπως και τις άλλες γιορτές της Παναγίας, ενώ

τον Δεκαπενταύγουστο, γιορτάζουν οι παντρεμένες γυναίκες. Οι τελευταίες κράτησαν για τον εαυτό τους την ημέρα αυτή γιατί τότε η Παναγία είναι πλέον η δοκιμασμένη από όλα Μάνα, η ώριμη γυναίκα που «γνωρίζει» τη ζωή και το θάνατο κι' έχει πια αποκτήσει τον τίτλο της Μεγάλης Μητέρας. Περνούν έτσι συμβολικά, σε ήσσονα μοίρα και στα ανθρώπινα και κοινωνικά πράγματα την ηλικία τους και την πείρα τους από τη ζωή σε μία βαθμίδα ιεραρχίας των ηλικιών του φύλου, ανωτάτη.

Τούτο το γεγονός, αποκτά ιδιαίτερη σημασία, στην περίπτωση της Γκούρας, που γιορτάζει μεν η κοπέλα αλλά, εκείνη που χορεύει και τραγουδάει βασικά, είναι η παντρεμένη, η ηλικιωμένη γυναίκα. Εκείνη δηλαδή η οποία έχει και τον ρυθμιστικό ρόλο στα θέματα της αποκαταστάσεως της ανύπαντρης κοπέλλας, σύμφωνα με τα κρατούντα στην κοινωνία της.

Χαρακτηριστικό πως ο χορός της Γκούρας, λέγεται και Χορός των Γεροντισιών (Βάλλεα ε πλγάκαβετ). Κάτι που μπορεί να εξηγηθή μόνο μέσα από το πρίσμα του διαχωρισμού των εορτών της Παναγίας σε υιοθετημένες από τις διαφορετικές ηλικίες αλλά και τον γάμο των γυναικών, σε συνδυασμό με τις ανάλογες ευθύνες των τελευταίων στα θέματα της αποκαταστάσεώς τους.

Θα πρέπει να προσθέσουμε ακόμη για την κατανόηση των όσων λέχθηκαν για την ωμότητα της γλώσσας, πως δεν απουσιάζει καθόλου και η σκληρή αυτοειρωνία. Έτσι, όταν την παραμονή χορεύουν οι γερόντισες, γελώντας λένε και το εξής δίστιχο ανάμεσα στα άλλα:

Κετσένζενέ εδέ πλγάκατέ
άτα δίδε πλάκατέ

Χορεύουνε και οι γριές
εκείνες με τα στήθια πλάκα

B

Στο πανηγύρι του Αγίου Γεωργίου, συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο με το παλληκάρι που επαινείται. Εδώ, είναι το Λουλούδι του Άι Γιώργη, (Λζουλζε Σιγκζρζανζότε) που θα το τραγουδήσει όλο το χωριό και μαζί και οι κοπέλες. Το γεγονός μάλιστα πως σαν γιορτή θρησκευτική είναι μεγαλύτερη από τα Εννιάμερα, δίνει μια ξεχωριστή λαμπρότητα σε όλο το πανηγύρι που έρχεται σε αντίθεση με κείνο της Γκούρας. Αλλά κι' άλλος ένας πρόσθετος λόγος το κάνει εντυπωσιακότερο. Είναι γιορτή «αρσενική». Ο Άγιος Γεώργιος είναι καθαλλάρης και τα παλληκάρια που πηγαίνουν στο εξωκλήσι του για τη λειτουργία διαλέγουν άσπρα άλογα για τον πηγαισμό κι' αυτό δίνει έναν εντελώς ξεχωριστό τόνο υπογραμμίζοντας όχι μόνον την ανδρική παρουσία αλλά και την «ηρωική», την πολεμική ιδιότητα αφού ο Άγιος είναι και πολεμιστής.

Μετά τη λειτουργία, γίνεται γενικός χορός στον περίβολο του εξωκ-

κλησιού και τόσο τ' αγόρια όσο και οι κοπέλες έχουν φροντίσει να είναι ντυμένα με τις παλιές τοπικές ενδυμασίες.

Τραγουδιούνται και πάλι στ' αρβανίτικα, πολλά στιχάκια για να συνοδεύσουν το χορό που δεν διαφέρει και πολύ από εκείνον της Γκούρας. Οπωσδήποτε όμως τα τραγούδια που λέγονται, είναι βασικά ένας εορτατικός σεμνός έπαινος, ταιριαστός στην ανδροπρέπεια, κι' εκφράζεται λιτά, όμορφα κι ευγενικά, η αγάπη και η υπερηφάνεια για τους «Αϊγιωργίτες» του χωριού, απ' όλους.

Οι στίχοι αρχίζουν και πάλι με αναφορά στο εξαιρετικό της ημέρας κι εξακολουθούν με ευχές κι' εκφράσεις αγάπης για το αγόρι που γιορτάζει. Λέγονται όμως (όπως και στη Γκούρα άλλωστε αν και με άλλο πνεύμα) και στιχάκια της αγάπης, τα οποία τραγουδιόντουσαν τις γιορτές και τις Κυριακές στους δημόσιους χορούς στο «ντιβάνι» την πλατεία του χωριού. Μεταφέρουμε εδώ τους στίχους που καταγράψαμε στο πανηγύρι του 1978:

Νε νιζέτ ε τρε τ' Απρίλιτ
 ίστέ ντίτα ε καρζοφίλιτ

Κίο ντίτα τσέ ίστέ όοτ
 να κα άρδουρ' νγκα ίνέ Ζοτ

Μοj ja βιζντόνι μάλjένέ
 μοj νγκα Σιγκjέρι ντάλjένέ

Μοj ja βιζντόνι μπρινjένέ
 μοj νγκα Σιγκjέρι βίνjενε

Λjούλjέ Αιγκjερjανjοτέ
 ντο βινj εδέ ου με σόκέ

Μοj όοτ τσέ ίστε ντιτα ε ντζαλjιτ
 ντο κιράό ζόκέτ' ε μάλjιτ
 Ζοjτε ε μάλjιτ όπινέ βέρέ
 τέ κιράσις σοκ τέ τjέρε
 Σοτ τσε ίστε ντίτα jότέ
 ντο κιράσ νjέ τούφέ σόκέ

Ντο ου βίνjέ εδε ου ντο ου βίνjέ
 πο νουκ τ' ου α ντι στέπινέ
 Μοj στεπία ατjε νντέ δρομ τ' γκjερέ
 δεντρολjιβανο νντέ ντέρέ
 Στεπία ατjέ νντέ δρόμ' τέ ρι
 δεντρολjιβανο νντ' αβλι
 Στιβα όιτέ νντέ ντιβάν

Στις εικοσιτρείς τ' Απρίλη
 είν' η μέρα για το καριοφύλλι

Ετούτη η μέρα η σημερινή
 απ' το Θεό μας έχει ερθή

Καλέ για κοιτάξτε το βουνό
 βγαίνουνε απ' τον 'Αι-Γιώργη

Για κοιτάξτε την πλαγιά
 έρχονται απ' τον 'Αι-Γιώργη

Λουλουδι του 'Αι Γιωργιού
 θα 'ρθω και γω με φίλους

Καλέ σήμερα που είν' η μέρα του παιδιού
 θα κεράσω τα πουλιά του βουνού
 Τα αγριοπούλια δεν πίνουνε κρασί
 να κεράσεις άλλους φίλους
 Σήμερα που είναι η ημέρα σου
 θα κεράσω ένα σωρό φίλους

Θα σας ερχόμουνα κι' εγώ θα ερχόμουν
 μα δεν το ξέρω το σπίτι σας
 Καλέ τό σπίτι εκεί στο δρόμο τον πλατύ
 δεντρολjιβανο έχει στην πόρτα
 Το σπιτι εκεί στον καινούργιο δρόμο
 δεντρολjιβανο έχει στην αυλή
 Έριξα τα μάτια μου στην πλατωσιά

φουντοτέ λχειμόνεα ννταν
 Μοj νντέ κρίετε ε βάλλεσε
 φλούδα ε πορτοκαλξέσε
 Ννντέ κρινέε ε χορόσε
 κλόνοα ε βασιλικόσε
 Μοj κέτε ντίτε χρονιξέ
 φε ό' έρδε πορτοκαλξέ
 Έριμο ίστέ βάλλεα
 σέ λξίφετε πορτοκαλξέα

Τι νντέ κχεπαρίό κουμπίδουρέ
 όι σεξτέ ε ζουγραφίδουρε
 Λξούλξετέ τσέ μέ τρέγκόβέ
 ντο θότέ, μέμα κου ι τσόβέ

Νντέ σουντούχj ντο λξόσένέ
 όα τέ φανέρόδνε
 Βρε προξενέτ νγκα Jερμενό
 θόι τέ βίνjέ σε μένό

Βρε προξενέτ νγκα Κρίε ε Μάδι
 σε μένό μπέτάλjα ε μάδι
 Μοj προξενέτ νγκα Ψάθα βjεν
 θόι τέ ρρίjε ατjέ μέ βέντ

Βρε κένγγετε τσέ τέ θομ τι
 μοj ούjέ τ' ι κεσ ντοτ ό' ι πι
 Μοj κένγκέτέ τσέ ι θομ σεβντάιτ
 όα κα λξουλjς ντιτα ε Μάιτ

Μοj όι κα μόλλα κλάρένέ
 κα εδε θjακα ντjαλξένέ
 Σι κα μόλλα μερουδίνέ
 κα εδε θjάκα δjοσμαλξίνέ

φουντωτή ξεχώριζε η λεμονιά
 Καλέ στο κεφάλι του χορού
 η φλούδα του πορτοκαλλιού
 Στο κεφάλι του χορού
 το κλωνάρι του βασιλικού
 Καλέ τούτη την ημέρα τη χρονιάρα
 γιατί δεν ήρθες πορτοκαλλιά
 Έρημος είν' ο χορός
 γιατί λείπει η πορτοκαλλιά

Εσύ στο κυπαρίσσι ακουμπισμένος
 σαν άγγελος ζωγραφισμένος
 Τα λουλούδια που μου έστειλες
 θα ρωτήσει η μάνα πού τα βρήκα

Μέσα στο σεντούκι θα λειωθούνε
 όσο να φανερωθούνε
 Καλέ προξενητής απ' το Γερμενό
 πεσ' του να ρθει γιατί αργεί

Καλέ προξενετή απ' το Κρίε Μάδι
 πεσ' του να ρθει που η λύσσα η μεγάλη
 Καλέ έρχεται προξενητής από την Ψάθα
 πεσ' του να κάτσει εκεί που είναι

Βρε τα τραγούδια που σου λέω εγώ
 νερό να τάχες δεν θα μπορούσες να τα πεις
 Τα τραγούδια που λέω στην αγάπη
 όσα λουλούδια έχει η Πρωτομαγιά

Καλέ όπως έχει το μήλο το κλαδί
 έτσι έχει κι' η θειά το παιδί
 Όπως έχει το μήλο τη μυρωδιά
 έτσι έχει και το διοσμαλί της η κυρά

Η λατρεία του Αγίου Γεωργίου, είναι πολύ χαρακτηριστική.

Ο Άγιος Γεώργιος, έχει έναν διπλό συμβολισμό. Του παλληκαριού που τολμά και νικά και του προσάτη από τα δεινά της λειψυδρίας με κυριότερη επέκταση την ευφορία της γης και την καλή σοδειά.

Η σύνδεση αυτή είναι αρκετά περίεργη αλλά έχει τις ρίζες της σε πολύ παλιά εποχή, και θα πρέπει να την αναζητήσουμε προφανώς στην πρώτη της εμφάνιση στα Ησιόδεια Ποιήματα, με την μορφή της έριδας και της γεωργίας. Στα Έργα και Ημέραι μιλάει, και μάλιστα στην αρχή του ποιήματος για το είδος των δύο Ερίδων που γνωρίζει. Μια, η «κακούργα» δεν

έχει στο μυαλό της «παρά πόλεμο κι' αμάχη». «Την άλλη την γέννηση πρωτύτερα η Νύχτα η σκοτεινή, κι' αυτή ο Κρονίδης, που κυβερνάει από ψηλά, κατοικώντας στα ουράνια, την έβαλε στις ρίζες της γης και στους ανθρώπους, κι' είναι πολύ καλύτερη. Αυτή και τον ανίκανο ακόμη τον σπρώχνει στη δουλειά· γιατί ο καθένας νοιώθει την ανάγκη να δουλέψει βλέποντας τον άλλον τον πλούσιο, που σπεύδει να οργώνει και να φυτεύει και να καλοκυβερνάει τ' αγαθά του...» (μετ. Π. Λεκατσά 11-25).

Αυτή η έννοια της έριδας με τη δημιουργικότητα που όσο κι' αν εδώς στον Ησίοδο έχει ανθρωπολογικό χαρακτήρα δεν παύει να κρατά τον αρχικό της χαρακτήρα κι' εύκολα μπορεί να τον εννοήσουμε σαν δημιουργικό στοιχείο, βρίσκεται με έναν περίεργο τρόπο, ασαφή και όχι χωρίς αντιλογία εξηγήσιμο και στον Ηράκλειτο. Πρόκειται για τα αποσπάσματα 8 και 80 στα οποία δηλώνεται απερίφραστα η βεβαιότητα ότι «πάντα κατ' έριν γίνεσθαι» και «ειδέναι χρη τον πόλεμον εόντα ξυνόν, και δίκην έριν, και γινόμενα πάντα κατ' έριν και χρεώμενα», όπου δηλαδή η δημιουργικότητα και η εμφάνιση των όντων οφείλεται στον «πόλεμο» και την έριδα.

Πέρα από αυτό η Έρις δίδυμη αδελφή του Άρη που είναι θεός του πολέμου αλλά ακόμα έχει στενότερη σχέση με τη γονιμοποίηση σαν σύζυγος και εκλεκτός της Αφροδίτης και επίσης με το κυριώτερο σύμβολο της γονιμότητας κι' ευφορίας, το νερό, έχει τον συμβολισμό της γονιμότητας και σε άλλες περιοχές πέρα από την ελληνική. Στους Κέλτες, π.χ., κι επίσης στους Ρωμαίους που με τον Οβίδιο βρίσκεται πάλι δίδυμη αδελφή της Βλάστησης με τον συμβολισμό της Πρωτομαγιάς.

Αυτή η έννοια της Έριδος που περνάει στη μορφή του δημιουργικού πολέμου όχι στην μυθική μόνον σκέψη αλλά ακόμη και στην φιλοσοφική, αποτελεί τελικά ένα στοιχείο θεμελιακό στο συμβολισμό των πολεμικών Αγίων εντελώς φυσιολογικά όπως πέρασε παλαιότερα στον περίφημο Ήρωα της Θράκης αλλά και ακόμη σε μισομυθικά ηρωικά πρόσωπα στα τραγούδια του Ακριτικού Κύκλου, του Κύκλου των Δουκάδων (βλ. Γ. Σπυριδάκη Ελληνική Λαογραφία τ. δ σ. 77 κε) ακόμη στον περίφημο ΜικροΚωνσταντίνο που τραγουδώντας τον οι Αναστενάρηδες και ταυτίζοντάς τον με τον Άγιο Κωνσταντίνο, κατανικούν τη φωτιά. Ενδιαφέρουσες κι' οι νεώτερες απόψεις για την έννοια του νέου πολεμιστή και κατ' απέκταση και πολεμιστή-ιππέα σαν αυτήν που αναπτύσσει ο Willet (Cretan Cults) πάλι δεν αλλάζουν ουσιαστικά την γονιμική έννοιά του και τον συμβολισμό του καθόλου στην πραγματικότητα. Ο νεαρός πολεμιστής ή κυνηγός, είναι και το σύμβολο της βωμαλέας νεότητας από το απλό γεγονός πως έτσι παρουσιάζεται ο νέος που μυείται στα «μυστικά» της μεγαλύτερης ηλικίας, στο πέρασμά του στην εφηβεία κ.λ. Η περιβολή του και τα σύμβολά του, τόξο, φαρέτρα κ.λ. δεν είναι τίποτε περισσότερο από τα όπλα που χρησιμοποιεί πλέον στην ηλικία που εισήλθε για τον αγώνα της ζωής. Πρόκειται δηλαδή για την υιοθέτηση κοινωνικής εκφράσεως του ντυσίματος και των

όπλων, σε σύμβολα ηλικίας και μύθσεως. Ωστόσο, ουσιαστικά δεν αλλάζει τίποτε διότι και το άλλο πέρασμα σε συμβολισμούς, είναι λογικό επίσης από εδώ και πέρα. Μύηση, σημαίνει από μία άλλη άποψη πολύ καθαρά και «ξαναγεννημός». Οι τελετές του είδους αυτού ακριβώς εκείνο το πράγμα σημαίνουν: την διάβαση από μία κατάσταση σε άλλη, που δεν είναι φυσικά δυνατή χωρίς τον «θάνατο» της πρώτης αφού πρόκειται να «γενηθή» η δεύτερη. Και αυτός ο θάνατος και η ζωή, σε συνδυασμό με τον αγώνα που συμβολίζει ο νέος κυνηγός-πολεμιστής, περνά όπως φαίνεται τελικά στον νέο στην ηλικία Άγιο που μάχεται διπλά: για την βλάστηση και τους ανθρώπινους εχθρούς. Η προσθήκη του αλόγου, δεν πρέπει να προβληματίζει ίσως πολύ, μια και το άλογο βασικά, τουλάχιστον τον ελληνικό χώρο όπως και στις Ανατολές (από όπου και πάλι ο Willet ισχυρίζεται πως ήρθε στον πρώτο) είναι αρχικά κι' από κοινωνική άποψη το ζώο της εφηβείας και του νέου πολεμιστή-κυνηγού, κι' όπως είναι φυσικό ακολούθησε το πέρασμα στον τελικό τύπο σύμβολο του Άγιου πολεμιστή, προστάτη της βλαστήσεως.

Με τα δεδομένα αυτά, μορφώνεται βασικά και ο συμβολισμός του Σινγκχέρι στα Βίλλια: Άγιος της νεότητας, μαχητής-πολεμιστής, Άγιος της νεότητας - της γονιμότητας - του προστάτη των παλληκαριών σε ώρα γάμου. Με άλογα πηγαίνουν στην εκκλησία του για τη λειτουργία, χορεύουν και τραγουδάνε τραγούδια της Άνοιξης και της αγάπης, συναγωνιζόμενοι ποιος θα κατέβει πρώτος με το άλογό του στο χωριό φεύγουν από το εξωκκλήσι, με άλογα στολισμένα τώρα με «καραμπούσι» ή «καρποσκήντι» που τόσο συνδέονται με τη γονιμότητα μια κι' από το πάχος και την ευρωστία του λουλουδιού προεικάζεται το είδος της σοδειάς, καλής ή κακής σε πολλά χωριά της Αττικής. Θα πρέπει ακόμη βάσιμα να εικαστεί πως στην περιοχή της Αττικοβοιωτίας, πρέπει να την έφεραν οι Βιλλιώτες από την Ήπειρο, όπου και γιορτάζεται με λαμπρότητα από τους ορεινούς πληθυσμούς. Ίσως μάλιστα το πανηγύρι να γινόταν παραστατικά με την ιστορία του Άι-Γιώργη, που γνωρίζουν καλά οι Βιλλιώτες και την διηγούνται χαρακτηριστικώτατα. Το γεγονός πως και την ιστορία της Βασιλοπούλας και του Δράκου έχουν τόσο ζωντανή αλλά και πως διαλέγουν άσπρα άλογα και σαν μικροί Αϊγιώργηδες σκαρφαλώνουν στην πλαγιά στο ξωκκλήσι του κ.λ. αφήνουν πολλά περιθώρια για παρόμοιες σκέψεις.

Πέρα όμως από όλα αυτά και σαν κατακλείδα, εκείνο το οποίο έχει σημασία από κοινωνιολογική πλευρά, είναι πως τελικά, γίνεται γιορτή του νέου, του παλληκαριού και βρίσκεται στον αντίποδα της γιορτής της κοπέλλας. Αυτό είναι πολύ σημαντικό και αποτελεί σπουδαίο στοιχείο για την κατανόηση των αντιλήψεων των αισθημάτων και των ρόλων που έχει αναθέσει η Βιλλιώτικη κοινωνία στη νεότητα που ακόμη δεν έχει έλθει σε γάμο.

ΜΑΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛ-ΔΕΔΕ

Summary

THE RELIGIOUS PANEGYRI IN ATTIKA

The contemporary Greek religious panegyri has its origin in the remote Greek antiquity. It is a celebration held on the memory of the Saint to whom the community has dedicated its church.

The participation in the panegyri is total as the word itself «panegyri» (Πᾶν-ἐγείρω) means.

There are two parts in a panegyri. The main one the religious with attendance of the mass and other bore activities and a second one that is festivity with songs, dances, amusing spectacle, contest, ceremonial common dinner and sacred fire. In Mesogia we have the typical religious panegyri with all the above mentioned activities but in no one village all of them together. We mention the chariot races in Koropi which have stopped only recently (because of lack of chariots and horses replaced by automobiles) as well as the ceremonial fire on proolympian altar, then of Apollo and now in the yard of the church dedicated to Elias the Profet as well as common dinners in Spata, Keratea, Kalivia.

However quite exceptional are the two panegyries in Villia because of their social importance (which anyway have all the panegyries). The one on the memory of Saint George is also dedicated to the unmarried young men of the village who are praised and thought to be after S. George handsome brave noble and are called «flower of S. George» (a flower of the season). The other one on the memory of nine days after Virgins «sleeping» (which means in fact rebirth too), is dedicated to unmarried young girls. The mature women as well as the old ones (the mothers and grand mothers in fact) dance a special dance singing rimes insulting the unmarried young men in order to make them more sensitive not to ask much of dowry while choosing the girl to marry.

MARIA MICHAEL-DEDES

ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΟΡΟΣ ΣΤΟ ΚΟΡΩΠΗ ΣΤΑ 1879

1. Η φωτογραφία είναι εξαιρετικά σημαντική για την παλαιότητα της και τα πολλά και διαφορετικά στοιχεία τα οποία δίνει, τόσο από λαογραφική άποψη όσο κι από οικιστική και γενικότερα κοινωνική. Πρόκειται για χορό δημόσιο, πιθανότατα σε πανηγύρι από αρρεβωνισμένες στην τότε κεντρική πλατεία του Κορωπιού, του Γκίκα. Χαρακτηριστικό πως οι κοπέλες φοράνε ξούλια «... μιά πάνινη σκούφια ξομπλιασμένη με ένα σωρό παρδάδες, έτσι που θαρρείς πως είναι λέπια ψαριού» όπως περιγράφει ο Περιηγητής Chandelier (βλ. Κ. Σιμόπουλου: Ξένοι Ταξειδιώτες σ. 293 τ. Β, 1976 Αθήνα). Πληροφορία πολύτιμη αφού η φωτογραφία είναι του 1879 ενώ ο περιηγητής αυτός έδρε την ξούλια μεταξύ 1761 και 1766. (Ανάλυση της φωτογραφίας, σε Λαογραφία τ. Α1' Μαρίας Μιχαήλ-Δέδε: Δύο Φωτογραφίες Παλαιού Ντυσίματος και Χορού στα Μεσόγεια Αττικής).

2. Μια φωτογραφία, για το χοριτσάκι του «σκλιά» του φραγκοφορεμένου είναι απαραίτητη σε μια ώρα που ο κόσμος έχει αδειάσει την πλατεία για ξεκούραση και φαγητό την ημέρα της Αναλήψεως στο Κορωπί. Φαίνονται οι πάγκοι που θα γεμίσουν σε λίγο και στο βάθος το «προξενείο» όπως έλεγαν το σπίτι του Γεωργίου Μπουκουβάλα, του ξένου που είχε εγκατασταθεί στο Κορωπί και φιλοξενούσε όλους τους επισκέπτες που ζητούσαν κάπου να μείνουν. Όσο για το χοριτσάκι δείχνει πολύ ευτυχισμένο αφού όχι μόνον φωτογραφίζεται αλλά του έχουν αγοράσει και παιχνίδι που κρατά στο χέρι του.

3. Στο δρόμο για το πανηγύρι. Καλύβια 1936. (Από το Φωτ. Αρχείου του Γιώργου Ι. Λιάπη)
4. Πανηγύρι στη Ζωοδόχο Πηγή στο Πανί στα Καλύβια το 1936. (Από το Φωτ. Αρχείο του Γιώργου Ι. Λιάπη)

5. Από πανηγύρι στην πλατεία των Καλυβιών το 1935. (Από το Φωτ. Αρχείο του Γιώργου Ι. Λιάπη)
6. Ο νέος έτοιμος να βγει στο πανηγύρι. Η μητέρα του τον καμαρώνει (και τον επιθεωρεί). Χαρακτηριστικές οι φορεσιές και των δύο. Για τα στοιχεία της φορεσιάς του παληκαριού βλ. Μαρία Μιχαήλ-Δέδε. Η φορεσιά του Μεσογείτη, πρακτικά Α' Επ'κης Συνάντησης ΝΑ. Αττικής, Καλύβια 1985 σελ. 217-257. (Φωτογραφία ενός από τους πρώτους ερασιτέχνες φωτογράφους του χημικού Χρήστου Δ. Πρόφη από το Κορωπί. Περίπου 1920).